

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 70.895.057
у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29000, м. Хмельницький, вулиця Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Михайлова Павла Сергійовича
«Особливості доказування під час застосування заходів забезпечення
безпеки учасників кримінального провадження», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення рукопису та реферату дисертації П. С. Михайлова, ознайомлення з публікаціями здобувача дає підстави для попереднього висновку, що дисертант досяг поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому й методологічному рівні. Цей висновок підтверджується множиною основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Комплексний характер проблеми доказування при застосуванні заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, зобов'язує звернути увагу на актуальність цієї теми у декількох аспектах, кожен з яких висвітлює різні площини значущості та необхідності наукових розробок у цьому напрямі.

Соціально-аксіологічний аспект актуальності теми полягає у тому, що будь-яка людина, щоб бути активним та повноцінним учасником суспільних відносин має бути спокійною за своє життя та здоров'я, відчувати впевненість у безпеці як своїй, так і своїх близьких. Така екзистенційна потреба людини, на думку вчених-психологів, належить до основних первинних потреб індивіда. Страх постраждалих і очевидців кримінального правопорушення перед злочинним світом, потенційні негативні наслідки у

вигляді спричинення шкоди їх здоров'ю, майну, близьким є передумовою не використання наданих процесуальних прав та ухилення від виконання процесуальних обов'язків. Масштаби цього явища змусили висловлювати занепокоєність з цього приводу спеціалістів у галузі кримінального, кримінального процесуального права, криминології та криміналістики, які акцентують увагу на його загрозливому для суспільства характері. Зарубіжними і вітчизняними фахівцями вже давно визнаний той факт, що погроза та насильство відносно осіб, які сприяють здійсненню правосуддя, є найбільш розповсюдженими засобами підриву системи кримінальної юстиції, а необхідність їх захисту віднесено до глобальних проблем у сфері боротьби зі злочинністю.

Отже, цілком логічним є те, що з метою підвищення ефективності кримінального провадження держава має створювати дієвий механізм забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, який має пройти свою апробацію на науковому рівні.

Доктринальний аспект актуальності теми зумовлений насамперед тим, що станом на сьогодні кримінальна процесуальна наука все частіше звертає свою увагу на численні питання застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження. Проте, подана дисертація, на відміну від інших, є першим у вітчизняній кримінальній процесуальній науці комплексним дослідженням теоретичних та прикладних питань пізнавальної та проектно-реалізаційної доказової діяльності як при прийнятті рішення про застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, так і при використанні результатів процесуальних дій, які здійснювались в умовах застосування таких заходів до окремих учасників кримінального провадження.

Цей аспект актуальності роботи підкреслюється й тим, що дисертаційне дослідження виконано у межах науково-дослідної теми кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі

злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106) та з урахуванням завдань, що були передбачені Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, а також завдань, передбачених Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Тема дисертації відповідає Пріоритетним напрямкам наукових досліджень у науці кримінального процесу (на період 2023–2028 років), визначеним координаційним бюро з проблем кримінального процесу відділення кримінально-правових наук НАПрН України.

Нормативний аспект актуальності пов'язаний з тим, що висловлені в роботі пропозиції про внесення змін і доповнень у нормативні акти, які регламентують підстави та порядок застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження під час його здійснення, сприятиме вдосконаленню правового регламентування цієї сфери кримінальної процесуальної діяльності.

Правозастосовний аспект пов'язаний із тим, що дослідження комплексу питань, зв'язаних із особливостями здійснення доказової діяльності при застосуванні заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, сприятиме якіснішому та ефективнішому її здійсненню, досягненню мети та виконанню завдань кримінального процесу як загалом, так і мети застосування заходів безпеки до учасників кримінального провадження зокрема (убезпечення учасника кримінального провадження (його близьких) від протиправного впливу з боку інших осіб та створення умов для належного здійснення доказової діяльності).

Викладене свідчить про існування науково-прикладної проблеми, яка полягає у необхідності комплексного теоретичного дослідження проблематики здійснення доказової діяльності при застосуванні заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження та розробці науково-обґрунтованих підходів щодо її доктринального розуміння та

забезпечення належної реалізації. Саме тому актуальність теми дисертаційного дослідження Павла Сергійовича Михайлова не викликає сумніву.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є достовірними й обґрунтованими, такими, що вирішили поставлену мету і завдання дослідження.

Метою дисертаційної роботи є отримання науково обґрунтованих результатів у вигляді висновків та положень щодо сутності заходів безпеки та специфіки доказування у зв'язку з їх застосуванням а також розробка пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства, та рекомендацій щодо покращення практики його застосування (с. 17 дисертації).

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі основні завдання: - вивчити і узагальнити сучасні підходи вчених щодо розуміння сутності заходів безпеки учасників кримінального провадження; - дослідити розвиток національного законодавства щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; - здійснити порівняльний аналіз положень національного, іноземного законодавства та міжнародно-правових актів щодо застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; - виявити недоліки правового регулювання та правозастосовної практики щодо ухвалення процесуальних рішень і провадження окремих процесуальних дій щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження; - розробити пропозиції щодо посилення гарантій збереження в таємниці персональних даних, та іншої інформації про осіб, до яких застосовані заходи безпеки; - виявити основні особливості дослідження та оцінки доказів у судових стадіях провадження із застосуванням заходів безпеки; - сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо оптимізації

застосування заходів безпеки під час доказування у кримінальних провадженнях (с. 17-18 дисертації).

Загальний аналіз наукової праці, висновків за розділами та загальних висновків дозволяє стверджувати, що зазначені завдання дисертантом було виконано, а мету дослідження – досягнуто.

Мета і завдання співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження. Так, його об'єктом є кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються у зв'язку зі здійсненням доказування під час застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження. Предметом дослідження є особливості доказування під час застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження (с. 18 дисертації).

Відповідно до мети і завдань наукового дослідження використано сукупність методів сучасної гносеології. Методологічною основою дослідження є комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що застосовуються у правовій науці, зокрема: діалектичний, аналізу, синтезу, узагальнення, моделювання, системно-структурний, історико-правовий, догматичний, порівняльно-правовий.

Нормативну основу роботи склали Конституція України; міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; чинне кримінальне процесуальне та кримінальне законодавство; інші закони України; підзаконні нормативно-правові акти, а також законодавство окремих країн.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження складають наукові праці українських та зарубіжних вчених у галузі кримінального процесуального права, а також інших галузевих дисциплін. При цьому слід зазначити, що наукові джерела використані дисертантом переважно критично – з глибоким аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих або інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів, що свідчить про зрілість дослідника та високу загальну наукову культуру.

Емпіричну базу дослідження становлять: рішення Європейського суду з прав людини у сфері правового регулювання кримінальних процесуальних відносин, постанови Пленуму Верховного Суду України, судові рішення, внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень, дані судової статистики щодо розгляду кримінальних справ.

Науковий апарат рецензованої дисертації достатньо високий. Матеріал викладено чітко, доступно, логічно послідовно, юридично грамотно. Коректно виділено головні положення.

Ці та інші показники свідчать про комплексну, цілісну, теоретично і практично значущу роботу, вказують, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості, є достовірними.

Структура дисертації П. С. Михайлова є логічно обґрунтованою, в достатній мірі узгодженою з визначеними здобувачем метою та завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Основний текст роботи складається зі вступу, трьох розділів, що поділені на сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У розділі 1 «Теоретичні аспекти застосування заходів забезпечення безпеки у кримінальному провадженні» аналізується сутність категорії безпеки та розвиток системи заходів безпеки у кримінальному провадженні, міжнародні стандарти у сфері застосування заходів безпеки, зарубіжний досвід забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

У розділі 2 «Особливості доказування у досудовому розслідуванні із застосуванням заходів безпеки» досліджується загальні положення застосування заходів забезпечення безпеки у досудовому розслідуванні, специфіка провадження окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій із застосуванням заходів безпеки.

У розділі 3 «Особливості доказування в судових стадіях із застосуванням заходів безпеки» розглядаються загальні положення застосування заходів

безпеки у судових стадіях процесу, особливості дослідження доказів із застосуванням заходів безпеки.

Зроблені висновки до дисертації в достатній мірі відображають одержані наукові результати. Висловлені ідеї, висновки й пропозиції П. С. Михайлов підтверджує та підкріплює емпіричними даними, наявними доктринальними позиціями з питань, що розглядаються.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації визначається перш за все тим, що дисертація П. С. Михайлова є першим після введення в дію КПК України 2012 року комплексним дослідженням теоретичних і прикладних проблем здійснення доказової діяльності при застосуванні заходів забезпечення безпеки у кримінальному провадженні. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертанта мають наукову новизну та теоретичну значущість і відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Так, одним із основних позитивних моментів, який потрібно відзначити в поданій дисертаційній роботі, є те що в ній запропоновано авторське бачення шляхів вирішення проблем здійснення доказової діяльності стороною захисту у разі застосування окремих заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, а також обмеження сторін у доступі до конфіденційної інформації про застосування заходів безпеки, що у низці випадків утруднює, а то й робить взагалі неможливою повну перевірку окремих доказів, пошук та збирання інформації про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки.

Цікавою є пропозиція дисертанта щодо того, що з огляду на розвиток інформаційних технологій, насамперед пов'язаних із функціонуванням мережі Інтернет та створенням різноманітних баз даних про осіб доведено потребу наділення слідчого, прокурора, суду владними повноваженням звернення до володільців та операторів відповідних баз даних, соціальних мереж, сервісів тощо повноваженнями щодо вилучення (або обмеження)

вільного доступу і обігу інформації про певних осіб, предметів, документів чи інших даних.

Заслуговують на увагу й пропозиції дисертанта щодо посилення системи гарантій законності під час застосування заходів безпеки, зокрема, за рахунок передбачення можливості оскарження рішення про застосування заходів забезпечення безпеки до слідчого судді апеляційного суду, при цьому розглядати такі скарги повинен або голова суду, або спеціально уповноважений слідчий суддя з дотриманням всіх можливих заходів збереження в таємниці інформації про осіб, яким ймовірно загрожує небезпека, що особливо актуально з огляду на потребу недопущення будь-яких зловживань, негативних практик із застосуванням заходів безпеки.

Викликають інтерес пропозиції дисертанта щодо максимального обмеження кола осіб, які причетні тією чи іншою мірою до застосування та виконання заходів безпеки, насамперед щодо створення та діяльності слідчих груп, груп прокурорів, встановлення обов'язку відповідного керівника органу досудового розслідування і керівника органу прокуратури визначати персонально посадову особу, яка матиме доступ до інформації про застосування заходів безпеки і ухвалюватиме процесуальні рішення та проводитиме слідчі (розшукові) дії з участю осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки.

Достатньо актуальними є й пропозиції дисертанта щодо удосконалення порядку ухвалення рішень про застосування заходів безпеки, зокрема щодо відмови від практики прийняття рішення про застосування відповідних заходів по кожній окремій процесуальній дії.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що сформульовані положення, висновки та пропозиції є істотним внеском дисертанта в науку кримінального процесу, дозволяють використовувати їх у науково-дослідній діяльності.

Практична значущість результатів дослідження визначається його загальною спрямованістю на вдосконалення кримінального судочинства.

Окремі сформульовані у дисертації положення демонструють нові підходи до здійснення доказової діяльності при прийнятті рішення про застосування заходів безпеки у кримінальному провадженні та при використанні результатів процесуальних дій, які здійснювались в умовах застосування таких заходів до окремих учасників кримінального провадження.

Крім того, як зазначає у вступі роботи сам дисертант, результати дослідження уже ним впроваджені та використовуються або будь-ким можуть бути впроваджені й використовуватись в майбутньому в: – науковій діяльності як основа для подальшого дослідження проблем заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, підготовки наукових праць за даною тематикою; – законотворчій діяльності – для подальшого удосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства України, що регламентує безпеку учасників кримінального провадження (Додаток Б); – правозастосовній діяльності – для удосконалення діяльності судів, прокурорів, слідчих, дізнавачів під час реалізації кримінальних процесуальних норм про застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження (Додаток В); – освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Основи кримінального процесу», «Особливі порядки кримінального провадження», «Досудове розслідування кримінальних правопорушень», підготовки робочих програм, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін, підручників, навчальних посібників (Додаток Г) (с. 23 роботи).

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних заходах, що в цілому свідчить про достатній рівень її апробації.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в чотирьох статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (три виконані одноособово, одна у співавторстві) і п'ятьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Загалом опубліковані П. С. Михайловим праці достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків дослідження та дозволяють науковій громадськості ознайомитися з ними.

Дотримання академічної доброчесності. Академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях здобувача офіційним опонентом не виявлено.

Реального або потенційного **конфлікту інтересів** у офіційного опонента ні стосовно здобувача, ні стосовно наукового керівника – немає, ми не є близькими особами.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Даючи позитивну оцінку рецензованій дисертації, варто зауважити, що, як і будь-яка значна за обсягом та кількістю досліджуваних проблем наукова праця, вона має й окремі суперечливі або дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації або пояснень здобувача під час прилюдного захисту. Так, зокрема:

1. У підрозділі 1.1 роботи, розглядаючи зміст окремих загальних засад (принципів) кримінального провадження, як основу формування механізму забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному провадженні (с. 36-42 роботи), дисертант висловлює думку про доцільність виокремлення та унормування у главі 2 КПК забезпечення безпеки учасників кримінального провадження в якості самостійного принципу.

З нашого погляду, така пропозиція є дещо сумнівною. Адже забезпечення безпеки учасників кримінального провадження реалізується відповідно до змісту низки нині нормативно закріплених загальних засад кримінального провадження (зокрема, верховенства, права, законності, поваги до людської гідності, публічності). Щодо останньої, то відзначимо,

що в науковій літературі майже безальтернативно відзначається, що предметом регулювання цієї засади є не лише кримінальне переслідування, а й примирювальна та правозабезпечувальна діяльність. Саме остання, на нашу думку, є такою що в тому числі безпосередньо стосується застосування заходів безпеки учасників кримінального провадження. І виокремлення цієї частини предмета регулювання з нині існуючої та однієї із засад, які визначають тип вітчизняного кримінального провадження (так званих засад-максимів), з нашого погляду, є досить штучним та недоцільним.

2. У підрозділі 2.2 дисертації, автор розглядає питання щодо обов'язку і тягара доказування обставин, які свідчать про необхідність забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному провадженні. На с. 85 висловлена теза про те, що «закон (мається на увазі закон «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві») недвозначно говорить про те, що особі, яка має право на забезпечення безпеки в кримінальному провадженні, достатньо лише ініціювати розгляд відповідного питання, після чого у компетентних органів виникає «обов'язок» відреагувати на подану заяву шляхом її перевірки».

На думку опонента, проблема щодо розмежування категорій «тягар доказування» і «обов'язок доказування», хоча й досить активно починає досліджуватися в сучасній вітчизняній кримінальній процесуальній доктрині, належного осмислення та вирішення до сьогодні не знайшла. Вважаю, що їх потрібно розмежовувати насамперед за наслідками (у випадку невиконання обов'язку – особа може й повинна нести юридичну відповідальність, у випадку ж невиконання тягара – процесуальний інтерес особи залишається незадоволений) та за відношенням до змістовних елементів процесу доказування (стосовно збирання і перевірки – варто говорити про обов'язок або право; щодо оцінки та обґрунтування правової позиції та очікуваного результату – про тягар).

Враховуючи висловлене вище розуміння щодо сутності аналізованих понять, стосовно доказування застосування заходів забезпечення безпеки

учасників кримінального провадження, то на погляд опонента, категоричний висновок, що у особи, яка подає заяву про їх застосування, не виникає тягаря доказування цих обставин, є недостатньо обґрунтованим. Спростуванням його може бути й наведений дисертантом на с. 92 роботи приклад із судової практики, коли ОСОБА 7, подав заяву про існування щодо нього доволі «оригінальної небезпеки» й не надав підтвердження її існування (тобто, по суті, не взяв на себе тягаря доказування існування такої небезпеки). Як наслідок, думаю, органи охорони правопорядку, а пізніше й суд у цій справі прийняли цілком законне рішення про відмову в їх застосуванні.

3. При розгляді підстави для застосування заходів безпеки (дані, які свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну) (с. 85 роботи), на думку опонента, автору, зважаючи на тему дисертації, доцільно було б визначити та докладніше розглянути обставини, які є змістом цієї підстави, як обставини, так званого, локального предмета доказування.

Крім того, підтримуючи висловлену дисертантом думку щодо доцільності диференціації ситуацій, які можуть мати місце у зв'язку з такою загрозою (небезпекою) на: а) дії, небезпечні для життя, здоров'я, майна вже вчиненні; б) існує реальна загроза вчинення таких дій (с. 86 роботи), думається можна було б продовжити таку диференціацію залежно від різних критеріїв (приміром, суб'єктів, яким загрожує, чи від яких виходить така загроза; обстановки в рамках якої така загроза виникла та існує (до речі, при характеристиці саме такого характеру загроз варто було б розглянути досить актуальні нині питання щодо застосування заходів безпеки, які існують у зв'язку з агресією РФ та воєнним станом на території України). Думається, що аналіз цих питань має сьогодні велику теоретичну та практичну значущість як для науки, так і для правозастосування.

4. Ще одне схоже до попереднього зауваження (а швидше порада та побажання щодо напрямків подальших наукових пошуків) полягає в тому, що в підрозділі 2.2 роботи при розгляді специфіки провадження слідчих

(розшукових) та інших процесуальних дій із застосуванням заходів безпеки, на думку опонента, автором приділено недостатньо уваги специфіці провадження саме негласних слідчих (розшукових) дій.

Крім того, думається, що знову ж, зважаючи на предмет дисертації, доцільно було б більше уваги приділити дослідженню питання щодо стандартів доказування при забезпеченні заходів безпеки. На погляд опонента, при прийнятті рішення про застосування різних видів заходів забезпечення, в різних ситуаціях загроз можуть застосовуватись різні стандарти (як стандарт «ймовірного припущення», так і стандарт «обґрунтованого припущення»).

5. Як свідчить аналіз змісту дисертаційної роботи її емпіричну базу склали вивчення низки судових рішень вітчизняних судів різних інстанцій, практика ЄСПЛ. Проте, думається, що така база була б більш повною, що у свою чергу дало б можливість докладніше розглянути поставлені в дисертації питання чи можливо навіть звернути увагу на ті, що залишились поза увагою, якби дисертантом було проведено опитування (анкетування) науковців – фахівців в галузі кримінального процесу та практичних працівників, які беруть участь в кримінальних провадженнях.

Водночас, висловлені зауваження стосуються переважно спірних питань дослідження або ж окремих недостатньо чітко викладених позицій. Здебільшого вони є свідченням творчого характеру роботи, а деякі з них носять характер побажань і мають послужити основою для дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Їх наявність не знижує достовірності основних наукових здобутків, висновків і рекомендацій, що містяться в рецензованій дисертації, не спростовує її загальної концепції та положень, що становлять наукову новизну дослідження й виносяться на захист.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Актуальність теми дослідження, достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації,

наукова новизна та значущість отриманих результатів дають підстави для висновку про те, що дисертаційна робота Павла Сергійовича Михайлова є самостійною, завершеною науковою працею, в якій автором отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливе для науки завдання з комплексного дослідження особливостей доказування під час застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Дисертація відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Михайлов Павло Сергійович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального процесу

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

В'ячеслав ВАПНЯРЧУК

«24» січня 2025 року